ЂУРО ЂАКОВИЋ – ЖИВОТ И ДЈЕЛО (Грађа за монографију), Хисторијски институт Славоније и Барање, Славонскн Брод 1979 (стр. 594 + XXII)

У оквиру обиљежавања педесетогодишњице смрти Ђуре Ђаковића и шездесетогодишњице оснивања КПЈ (СКЈ), СКОЈ-а и револуционарних синдиката, крајем априла 1979. године у Славонском Броду, промовисана је књига Ђуро Ђаковић – живот и дјело која ће несумњиво бити основно полазиште приликом писања монографије о животу и револуционарном дјеловању Ђуре Ђаковића. Тиме је, истовремено, заокружен и вишегодишњи рад др Убавке Вујошевић на истраживању и припремању за штампу архивске и друге документационе грађе везане за живот и дјеловање Ђуре Ђаковића због чега јој и ово овом приликом треба одати дужно признање.

У уводном дијелу књиге, стр. VII-XIII, објављена је биографија Ђуре Ђаковића коју је написао Јосип Броз Тито за вријеме боравка у Москви октобра 1938. године. Овај чланак, посвећен десетогодишњици погибије Ђуре Ђаковића, био је штампан у облику брошуре у тиражу од око десет хиљада примјерака и био је растуран широм СССР-а, што је у многоме допринијело да се шира совјетска јавност упозна са животним путем и револуционарном дјелатношћу Ђуре Ђаковића, једног од најсвјетлијих ликова револуционарног босанскохерцеговачког и југословенског комунистичког и радничког покрета који су дјеловали у прве три деценије XX стољећа на нашем тлу.

У предговору који слиједи, стр. XVI-XXIII, др Убавка Вујошевић дала је кратак опис улоге и значаја Ђуре Ђаковића у комунистичком и револуционарном радничком покрету и истовремено истакла и низ карактерних особина које су красиле овог бескомпромисног и непоколебљивог борца. Ту су, затим, наведене и све институције у којима је она вршила опсежна истраживања приликом прикупљања изворне архивске и друге документационе грађе, као и наслови све важније штампе и периодике тога времена. Истакнути су и проблеми који су се јављали у току истраживања, нарочито због тога што многи фондови, у којима би се морали налазити документи из живота и дјеловања Ђуре Ђаковића, нису уопште сачувани. На крају дато је низ упута, напомена и корисних података на које треба обратити пажњу.

У дијелу књиге под насловом Спнси, стр. 3-154, штампана су 63 рада Ђуре Ђаковића (чланци, писма, извјештаји и представке) настала у периоду од августа 1916. до око 20 априла 1929. године. Радови су објављени кронолошким редом, што омогућава читаоцима и истраживачима континуирано праћење револуционарне дјелатности Ђуре Ђаковића, као и упознавање с низом детаља везаних за развитак и дјелатност револуционарног босанскохерцеговачког и југословенског радничког покрета.

У току свог револуционарног дјеловања Ђуро Ђаковић је често иступао на радничким зборовима, конференцијама и састанцима на којима су се у пуној мјери манифестовале његове карактерне особине. Пословичном досљедношћу, принципијелношћу, упорношћу и бескомпромисношћу Ђуро Ђаковић је остављао дубок утисак на своје саговорнике, а посебно на широк круг радника с којима је често долазио у контакт. У књизи су обухваћена 22 његова говора, стр. 155-207, одржана у периоду од марта 1911. до априла 1928. године, који су највећим дијелом објављени у тадашњој рад-

ничкој и партијској штампи. Већина ових говора донесена је у изводима или су препричани у радничкој штампи или су забиљежени у документацији партијских конференција и пленума.

Поред списа и говора, у књизи је, стр. 211-409, објављено и 114 прилога, односно докумената који представљају веома драгоцјену архивску и документациону грађу неопходну за шире сагледавање револуцинарне дјелатности Ђуре Ђаковића. Ова грађа распоређена је у четири логички укомпоноване цјелине, а истовремено су у оквиру сваке од њих документи дати кронолошким редом.

У првој групи, стр. 211-237, објављени су документи о партијском и синдикалном раду Ђуре Ђаковића у периоду од 1910. до 1929. године. Ту су углавном штампане одлуке партијских и синдикалних форума који су бирали Ђуру Ђаковића за свога члана, изводи из записника са састанака, конференција и скупштина на којима је он веома активно учествовао, као и низ других докумената неопходних за потпуније сагледавање његовог револуционарног рада.

Другом групом, стр. 239-315, обухваћени су документи о хапшењима и суђењу Ђуре Ђаковића 1922. године. Поред свједочанстава која рјечито говоре о непрестаним прогонима и репресалијама којим је био изложен Ђуро Ђаковић од стране режима, објављена је н новоистражена документација која се односи на његово хапшење априла 1929. године и на акције КПЈ на објелодањивању истине о његовом убиству.

Трећу групу прилога, стр. 316-375, сачињавају документи о одјеку убиства Ђуре Ђаковића у југословенском и међународном радничком покрету и европској прогресивној јавности 1929. године. Ту су, углавном, објављени изводи из извјештаја партијских и скојевских форума о убиству Ђуре Ђаковића, затим леци и прогласи које су КПЈ и СКОЈ или међународне организације издале у поводу његовог уморства.

И на крају, четврта група, стр. 376-409, којом су обухваћени документи о обиљежавању годишњица убиства Ђуре Ђаковића и о њему као партијском раднику у периоду од 1930. до 1949. године. Ту су, углавном, објављени документи настали приликом обиљежавања годишњица његове смрти, као и упутства и директиве КПЈ о њиховом обиљежавању. У овом дијелу прилога штампане су и двије пјесме (»У борбу!« и »Ђури Ђаковићу«), које су раднички активисти испјевали.

У књизи је затим донесен веома опсежан научно-стручни апарат, који обухвата 350 напомена и преко 200 објашњења, о историјским догађајима, организацијама, установама и појавама које се помињу у изворним текстовима. Објашњења и напомене, чији је аутор др Убавка Вујошевић, урађене су у складу с научним принципима н неопходне су за шире сагледавање и кориштење објављених текстова. Међутим, овдје бих желио указати на једну нетачност која се вјероватно омашком поткрала у напомени бр. 5 на страни 413-414, у којој се даје објашњење о Првом мају, као међународном празнику рада и гдје се наводи да је »у Босни и Херцеговини првомајска прослава изведена први пут 1906. године«. С обзиром на то да се ова тврдња појављује често и код неких аутора који се баве изучавањем историје радничког покрета у Босни и Херцеговини тога времена, мислим да је нужно изнијети бар неколико чињеница које оповргавају такво мишљење. На основи истражене и објављене архивске грађе, која се чува у Архиву Босне и Херцеговине у Сарајеву, евидентно је да је прва прослава Првог маја у Босни и Херцеговини одржана 1894. године, када су радници

Жељезаре у Варешу путем делегације затражили дозволу да им се омогући одржавање првомајске прославе. Тим поводом, телеграмом од 30. априла 1894. године, Заједничко министарство у Бечу обавијестило је Земаљску владу у Сарајеву да се дозвољава варешким радницима одржавање првомајске прославе, а управи Жељезаре том приликом издато је сљедеће упутство:

»Овај пут изнимно одобравам да се може славити 1. мај. Насупрот томе има се одлучно супротставити евентуалним, како се то дешава, демонстрацијама, скупштинама и сл. Извјестити овамо о току. Ово за први мах на знање. Рјешење слиједи. Заједничко министарство«.[1])

Првог маја биле су подузете мјере како би се спријечиле евентуалне демонстрације и скупштине варешких радника, али се због недостатка чвршће организације радништва још није могла очекивати нека њихова организованија акција. Поред тога, радници Жељезаре хтјели су показати своју борбеност, па су неки од њих носили на реверу капута црвене значке. Према извјештају Котарске испоставе у Варешу Котарском уреду у Високом, Први мај су прославили и радници Рудника жељеза у Кралупима, који су у групама долазили у Вареш и прикључили се прослави варешких радника.[2])

Прослава радничког празника 1900. године организована је, као и неколико прослава сљедећих година, искључиво иницијативом »Флуграда«, жељезничарског културно-забавног друштва у Сарајеву. Затим је на прослави Првог маја 1905. године у Сарајеву учествовао велики број радника свих струка. Они су се прикључили радницима Жељезничке радионице у Сарајеву, који су као и раније сваке године славили тзв. мајалус. Прослава је одржана на мјесту званом Каролинентал (у непосредној околини Сарајева) и тога дана, на опште запрепаштење послодаваца, радници нису дошли на посао.

Првомајска прослава 1905. године одржана је и у Бањалуци, која је истовремено била и прва прослава радничког празника у овом мјесту. Она је, у ствари, представљала смотру већ раније постигнутих успјеха бањалучких радника.

Према томе, из изложених података са сигурношћу се може тврдити да су прославе радничког празника Првог маја у Босни и Херцеговини организоване и извођене и прије 1906. године, а да је прва првомајска прослава одржана у Варешу 1894. године.[3])

Кронологијом су, стр. 477-565, обухваћени подаци из живота и дјелатности Ђуре Ђаковића од рођења 1886. до смрти априла 1929. године, као и све оно што се догађало у вези с његовим убиством, обиљежавањем годишњица смрти до откривања спомен-обиљежја, односно до 25. априла 1959. године. Овдје бих, такође, желио указати на двије стиније грешке, настале вјероватно механичким преузимањем података. Тако се у кронолошкој јединици, на стр. 502-503, говори о спровођењу и резултатима избора за Уставотворну скупштину 28. новембра 1920. године и наводи се да је КПЈ истакла листе у пет округа Босне и Херцеговине, – Сарајево, Бањалука, Тузла,

---

[1]) Војислав Богићевић, *Грађа о почецима радничког покрета у Босни и Херцеговини од 1878-1905*, Београд 1956, док. бр. 111, стр. 374.

[2]) Исто, док. бр. 178, стр. 413.

[3]) Види шире: Тончи Грбеља, *Првомајске прославе у Босни и Херцеговини у вријеме аустро-угарске управе*, »Југословенски историјски часопис«, Београд 1972, бр 3-4, стр. 29-64.

Мостар и Травник. Међутим, треба нагласити да је, поред наведених мјеста, комунистичка листа била истакнута и у бихаћком округу, и то као 4. по реду. На листи се налазило осам кандидата, и то: по члану 13 Изборног закона шест (Бранко Чулибрк, обућар из Босанске Крупе, Фрањо Одић, дневничар из Бихаћа, Хасан Терзић, столар из Босанске Крупе, Живко Перковић, казанџија из Бихаћа, Хасан Сарачевић, столар из Бихаћа, и Анто Мршић, обућар из Бихаћа) и два по члану 14 Изборног закона (Гвозден Матић, магистар фармације из Пирота, и Драгутин Бранковић, инжењер из Београда), као и два замјеника према овом члану Изборног закона (Михајло Динић, наставник гимназије из Крушевца, и Стојан Стојановић, суплент из Крушевца). Ова листа није добила потребан број гласова за добијање посланичког мандата.[4])

Такође сматрам да не би требало уз име Ђуре Пуцара наглашавати да је он »партијски активиста из Суботице«, како је то учињено у хронологији на страни 540, други пасус под временском ознаком половица априла 1929. године. Истина је да је Ђуро Пуцар једно вријеме радио у жељезничкој радионици у Суботици, али је он ипак најдуже живио и дјеловао на подручју Босне и Херцеговине, па је у том смислу то требало истаћи.

На крају књиге дати су регистри личних имена и географских назива, преглед скраћеница и списак илустрација који употпуњују и чине прегледнијом ову веома сериозно израђену публикацију. Књига је, такође, илустрована с више фотографија и факсимила документа, летака и писама везаних за револуционарну дјелатност Ђуре Ђаковића.

На крају можемо констатовати да ових неколико објективно ситнијих примједаба не умањују вриједност ове књиге, која по својој заснованости на огромном истраженом фонду критички презентиране изворне архивске и друге грађе, својом композицијом и озбиљношћу приступа представља значајан допринос освјетљавању лика и револуционарне дјелатности Ђуре Ђаковића. Због тога је можемо топло препоручити не само читаоцима које интересује ова материја него и историчарима који се баве изучавањем наше новије историје.

Тончи Грбеља

Хамдија Поздерац, ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ НАЦИОНАЛНИХ ОДНОСА И СОЦИЈАЛИСТИЧКОГ ЗАЈЕДНИШТВА, »Свјетлост«, Сарајево, 1978, с. 214.

Хамдија Поздерац је аутор већ познатих радова: »Стварање и развој Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине« (Едиција Марксистичко образовање просвјетних радника, Сарајево, 1975) и »У континуитету револуције« (Ослобођење, Сарајево, 1977). Недавно је у издању сарајевске из-

[4]) Статистички подаци избора народних посланика за Уставотворну скупштину Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, извршених на дан 28. новембра 1920. године, изд. Уставотворне скупштине, Београд 1921, с.п. (Кандидатске листе на бихаћком округу).